

MEDIAEVALIA. W PIĘCDZIESIĄTĄ ROCZNICĘ PRACY NAUKOWEJ JANA DĄBROWSKIEGO, Warszawa 1960, s. 470.

Zgodnie z tradycją środowiska krakowskiego i zainteresowaniami samego Jubilatą w zbiorze prac dedykowanych prof. Dąbrowskiemu nie zabrakło i akcentów śląskoznawczych. Otwiera je artykuł G. Labudy *O domniemanych rządach czeskich w Opolskiem w latach 1246—1247*. Autor przeprowadza dokładną analizę wiadomości drugiego kontynuatora Kosmasa o sukcesji po Mieszku II raciborskim, identyfikując ostatecznie — zgodnie z domniemaniem dawniejszych badaczy polskich — osobę jego następcy, Władysława, z młodszym bratem zmarłego, Władysławem Opolskim, a nie jak usiłowała to czynić część badaczy z Władysławem Morawskim. Podkreśla równocześnie wagę przekazu mówiącego o elekcji księcia, która to umocniła de-sygnację testamentarną.

Pewne przyczynki do zagadnienia świętopietrza na Śląsku zawiera artykuł K. Buczka, *Rachunki świętopietrza jako podstawa badań nad zaludnieniem Polski w XIV w.* Całkowicie sprawom śląskim jest natomiast poświęcony artykuł F. Len-czowskiego, *Z rozważań nad lokacją miast śląskich*.

Duże zainteresowanie budzi opublikowanie przez Z. Budkową mowy mistrza Jana z Kluczborka, mianej na cześć Władysława Jagielly po zwycięstwie grunwaldzkim. Mowa ta, wspomniana wielokrotnie w literaturze, nie była dotąd znana badaczom w całości. Wydawczyni, wychodząc z analizy treści, ustala jej datę na r. 1411 oraz podkreśla, że mowa oddaje wstrzemięźliwy i pełen obaw stosunek środowiska uniwersyteckiego do wypadków.

E. M.

M. Flodr, SCRIPTORIUM OLOMOUCKÉ (Spisy University v Brne. Filo-sofická Fakulta, Sv. 67, Brno 1960, s. 299, 14 tablic).

Autor podkreśla potrzebę analizy zabytków paleograficznych na tle środowiska, w którym powstały, co zapobiega skupieniu się badacza wyłącznie na ich cechach zewnętrzno-formalnych. Omawiana praca stawia sobie za cel tego rodzaju analizę *scriptorium* biskupstwa i kapituły w Ołomuńcu za czasów biskupa Henryka Zdika (1126—1150). Założone w XI w. biskupstwo w Ołomuńcu było długo w trudnej sytuacji tak materialnej, jak politycznej. Zorganizowanie *scriptorium* przez wymienionego biskupa miało na celu wzmocnienie pozycji miasta przez pokrycie miejscowym wysiłkiem szerokiego zapotrzebowania tak na rękopisy, jak dokumenty. Zdik był postacią wybitną i ustosunkowaną tak na dworze czeskim, jak i cesarskim, co dawało mu łatwość w uzyskiwaniu wzorów i materiałów do kopiowania. Działalność *scriptorium* wiąże się przy tym z poglądami Zdika, zwolennika reformy kościoła i czynnego działacza na polu walki o stanowisko kleru w państwie. Tym celom miały służyć zarów-

no powstające w *scriptorium* dokumenty w sprawach biskupstwa olomunieckiego czy innych instytucji kościelnych, jak i kopiowane księgi czy to o treści liturgicznej, czy teologiczno-moralnej, czy z dziedziny prawa kościelnego.

W *scriptorium* pracowało równocześnie 4—6 pisarzy spośród duchownych (w tym i kanoników) olomunieckich. Były to osoby zajęte wprawdzie nie wyłącznie, ale głównie działalnością pisarską. Obok nich, jak wskazuje analiza pisma, pracowali jeszcze pisarze przygodni. Nasilenie pracy było zależne od aktualnego zapotrzebowania. Pracowano zespołowo — w większości kodeksów daje się wyróżnić szereg rąk: liczba ich dochodzi niekiedy do 9. Są one silnie zróżnicowane, nosząc indywidualne cechy pisarzy. Nie widać tendencji do wytwarzania się jednolitej szkoły pisarskiej (poza jednym wypadkiem wyraźnego podobieństwa dwu rąk) ani też wyraźnego zarysowywania się określonych wpływów (poza pewnymi wpływami austriackimi). Nie było również osobnych iluminatorów, a troska o graficzne wykończenie tekstu (czy to mające na celu większą jego przejrzystość, czy ozdobność) należała również do pisarza. Podział pracy pod tym względem następuje co najwyżej między pisarzami jednego rękopisu.

Kazimiera Maleczyńska

R. Heck, REFORMACJA A PROBLEM WALKI KLASOWEJ CHŁOPÓW ŚLĄSKICH W XVI WIEKU (Odrodzenie i Reformacja w Polsce, R. VI, 1961, s. 29—48).

Jedną z charakterystycznych cech walki klasowej chłopów śląskich od zarania XVI w. do pierwszych lat wojny trzydziestoletniej jest jej silne powiązanie z ideologią religijną, z reformacją — wpływającą bardzo aktywnie na „buntownicze“ nastroje wsi — i częściowo kontrreformacją. Znamy szereg wystąpień chłopskich związanych z reformacją, zarówno z jej skrzydłem umiarkowanym, luterańskim, jak i ludowo-plebejskim. Szczególnie wyraźne powiązanie walki klasowej chłopów śląskich z ideologią religijną uwidoczniło się w okresie powstania radykalnej reformacji ludowej, anabaptystyczno-szwenkfeldiańskiej, powstałej w wyniku rozczarowania szerokich mas ludowych do luterańskiej, „książęcej“, reformacji. W reformacji ludowej kwestie społeczne odgrywały zasadniczą rolę. Mimo pewnych różnic doktrynalnych wszystkie odłamy reformacji ludowej występowały przeciwko bogactwu i zwierzchności feudalów oraz wyzyskowi mas ludowych i dlatego znajdowały wśród nich gorliwych zwolenników i propagatorów. Wszystkie zagadnienia związane z wpływem reformacji na postawę chłopstwa omawia R. Heck z dużą znajomością rzeczy, opierając się na bogatej, zwłaszcza dla Dolnego Śląska, literaturze przedmiotu oraz na materiałach archiwalnych przechowywanych w archiwach śląskich. Należy podkreślić, że wyszukiwanie tych ostatnich wymagało iście benedyktyńskiej cierpliwości, ponieważ cytowane przez Autora wzmianki źródłowe są rozproszone po różnych archiwach i zespołach archiwalnych. Wprawdzie tu i ówdzie można by przytoczyć nieznane względnie nie cytowane przez Autora przekazy źródłowe, zwłaszcza o szerzeniu się anabaptyzmu i jego wpływie na ruchy chłopskie w ziemi kłodzkiej w pięćdziesiątych i sześćdziesiątych latach XVI w. oraz o wpływie reformacji ludowej na postawę mas ludowych w księstwie świdnicko-jaworskim w osiemdziesiątych latach tego stulecia, ale nie podważają one w niczym zasadniczych wniosków wyciągniętych przez Autora w omawianej pracy. Bardziej daje się odczuwać brak porównania z sąsiadującymi ze Śląskiem krajami, zwłaszcza z Polską, Czechami i Łużycami.

W. Czaplński, ZIEMIE ZACHODNIE W POLITYCE RZECZYPOSPOLITEJ SZLACHECKIEJ (1572—1764). (Kwartalnik Historyczny, R. LXVIII, 1961, nr 1, s. 3—27).

W oparciu o wyniki dotychczasowych badań, w tym też swoich własnych, oraz nie znanych dotąd materiałów źródłowych Autor stwierdza istnienie na przestrzeni niemal dwu wieków ścisłego związku między polską ekspansją na wschód a zainteresowaniem się klasy panującej i czynników rządzących w Polsce kwestią utraconych ziem zachodnich i północnych. Prowadząc ekspansję na wschód, Rzeczpospolita szlachecka rezygnowała zarazem bardzo często ze słusznych praw do Śląska, Pomorza Zachodniego i Prus. Z drugiej strony okresy zahamowania tej ekspansji i zaprzestania walk na wschodzie powodowały w latach 1572—1764 zawsze lub niemal zawsze wzrost zainteresowania ziemiami zachodnimi i północnymi należącymi poprzednio do Polski. Charakterystyczne, że zarówno w polityce polskiej, jak i rosyjskiej pojawiała się myśl zrekompensowania Polsce strat na wschodzie odzyskaniem takich lub innych terytoriów na zachodzie lub północy. Dalej Autor dowodzi, że zainteresowanie utraconymi ziemiami zachodnimi i północnymi w polityce polskiej było wprawdzie słabsze niż ziemiami wschodnimi, ale było poważniejsze, niż się to zazwyczaj przyjmuje, przy czym najbardziej interesowano się Prusami, mniej Śląskiem, a najmniej Pomorzem Zachodnim. Pamięć o tych ziemiach kulturowali przede wszystkim pisarze polityczni i historycy. Z najbardziej konkretnymi projektami odzyskania utraconych prowincji na zachodzie i północy występowali zawsze władcy, łącząc w takich wypadkach najczęściej interes osobisty lub dynastyczny z interesem państwa. Zdaniem Autora możliwości realizacji niektórych z nich były zupełnie realne.

J. L.

P. Nowotny, ČIŠINSKEHO NÁRODNÍ PROGRAM NA ZAKLADŽE JEHO SWĚTONAHLADA (Spisy Institutu za serbski ludospyt 13, Budyšin 1960, s. 165, 3 nlb.).

Postać Jakuba Barta-Čišinskeho, największego poety i jednego z najwybitniejszych działaczy narodowych serbołużyckich, budzi wciąż żywe zainteresowanie uczonych serbołużyckich, a zwłaszcza historyków literatury. Ostatnio pokazałą monografię poświęcił jej P. Nowotny. Autor główny nacisk położył na zagadnieniu programu narodowego „Mickiewicza Serbołużyczan“. Swoje rozważania na temat tego problemu poprzedził bardzo obszernymi uwagami charakteryzującymi miejsce Čišinskeho w narodowym i literackim rozwoju ludu serbołużyckiego, jego poglądy na późnoburżuazyjne społeczeństwo i naród serbołużycki. Narodowy program Čišinskeho — zdaniem Nowotnego — posiada następujące cechy charakterystyczne: w dziedzinie ekonomicznej propagował on przedmonopolistyczne stadium rozwoju kapitalizmu; za najważniejszy kapitał uważał ziemię, rzemiosło i handel miały według niego rację bytu tylko w związku z rolnictwem. W dziedzinie społecznej Čišinski zamazywał istnienie antagonistycznych klas w społeczeństwie serbołużyckim; proletariatu w ogóle nie zaliczał do narodu. Drobnomieszczaństwo z inteligencją na czele uważał za przywódcę narodu i żądał, żeby było ono związane z ludem. Wreszcie w zakresie narodowej polityki jego program charakteryzował silny konserwatyzm we wszystkich dziedzinach życia narodu. Propagował walkę przeciwko wszelkim ideom socjalistycznym i liberalnym oraz odseparowanie narodu serbołużyckiego od narodu niemieckiego. Bardzo poważną rolę w narodowym programie Čišinskeho odgrywał kościół — związek narodu serbołużyckiego z wiarą. P. Nowotny bardzo

trafnie scharakteryzował też przyczyny, jakie złożyły się na powstanie wyżej omówionego programu narodowego. Widzi je mianowicie w idealistycznym światopoglądzie i klasowej przynależności Čišinského. Praca A. Nowotného oparta jest na bogatych materiałach źródłowych i wzorowo wyzyskanej literaturze przedmiotu.

W.

W. Urban, POLSKIE KSIĘGI ZAPOWIEDZI MAŁŻEŃSKICH W PARAFII SYCÓW Z XIX WIEKU (Z naszej przeszłości, t. XIII, 1961, s. 289—291).

Króciutki przyczynek W. Urbana przynosi nowe dane do dziejów polskości na Dolnym Śląsku. Stanowią je księgi zapowiedzi małżeńskich w parafii Syców. Krótkie ich omówienie poprzedza zwięzła historia parafii sycowskiej, a zamyka wykaz proboszczów sycowskich z XIX w., podtrzymujących zwyczaj używania polskiego języka w podległej im parafii. Niektóre teksty Autor przytacza *in extenso*. Wymienia również kilkanaście polskich nazwisk parafian sycowskich, zamieszkałych zarówno w samym Sycowie lub jego przedmieściach, jak też w należących do parafii wsi. Charakterystyczne, że praktyka spisywania zapowiedzi małżeńskich w języku polskim utrzymała się w parafii sycowskiej do końca XIX w. Świadczy to o sile żywiołu polskiego na tym terenie. Mówi o tym także fakt, że proboszczowie sycowscy z XIX w., przeważnie Niemcy, znali język polski i posługiwali się nim w codziennej praktyce duszpasterskiej.

J. L.

W. Urban, KSIĘGOZBIÓR KS. SEBASTIANA SCHLEUPNERA W BIBLIOTECE KAPITULNEJ WE WROCŁAWIU (Roczniki Teologiczno-Historyczne, t. VII, z. 2, 1960, Lublin 1961, s. 103—117).

Praca W. Urbana stanowi cenny przyczynek do dziejów kultury na Śląsku w okresie reformacji. Autor omawia w niej nieduży księgozbiór członka kapituły katedralnej we Wrocławiu w latach 1544—1572, który wprawdzie nie może uchodzić za wielkiego bibliofila, ale „przez ten księgozbiór zapisał się dobrze w kulturze książki naszej przeszłości“. W księgozbiornie Schleupnera dał się zaznaczyć dosyć poważny wpływ krakowskiego środowiska księgarskiego i wydawniczego, a tym samym i polskiej kultury. W jego skład wchodziły nie tylko dzieła teologiczne, ale również z innych dziedzin nauk, zwłaszcza świeckich, związanych z humanizmem.

J. L.

B. Lehár, K OTÁZCE ZPRACOVÁNI DĚJIN PRŮMYŠLOVÝCH ZÁVODŮ V ČESKOSLOVENSKU (Československý časopis historický, R. IX, 1961, s. 223—239).

Nowe warunki, jakie stworzono opracowującym dzieje zakładów przemysłowych w Czechosłowacji, skłoniły B. Lehára do zastanowienia się nad dotychczasowymi etapami rozwoju tego rodzaju badań, oceny dorobku ostatnich lat w tym zakresie oraz do próby ustalenia głównej problematyki prac w tej dziedzinie, które będą podejmowane w najbliższym czasie. Autor ogólnie omawia warunki rozwoju tego rodzaju badań przed II wojną światową, a następnie krótko charakteryzuje

zmiany, jakie zaszły po jej zakończeniu. Dokładniej podkreśla znaczenie lat 1959 i 1960, kiedy to powołano specjalną komisję mającą udzielać wszechstronnej pomocy, zwłaszcza osobom opracowującym dzieje zakładu, w którym pracują.

Krótkie omówienie literatury dotyczy głównie tych pozycji, które ukazały się po r. 1958. Zwrócono w nim przede wszystkim uwagę na pewne braki w dotychczasowych opracowaniach, co następnie posłużyło Autorowi do nakreślenia ogólnej problematyki, jaka winna być uwzględniona w podejmowanych opracowaniach dziejów zakładów przemysłowych.

Obok uwag dotyczących wpływu, jaki wywiera na poziom pracy teoretyczne oraz metodyczne i fachowe wykształcenie opracowującego dany temat kolektywu, Lehár poruszył niektóre inne zagadnienia ogólne. Szczegółowiej natomiast zajął się wytypowaniem zagadnień w ramach poszczególnych problemów, które winny być uwzględnione przy opracowywaniu dziejów zakładów przemysłowych w okresie kapitalizmu oraz budowy socjalizmu.

Z. K.